

BENDER SERİ BEGAVAN**Brunei Dârüsselâm'ın
başşehri.**

Borneo adasının kuzeybatı sahili üzerindeki Brunei körfezinden 15 km. kadar içeride, Brunei nehrinin Kedayan kolu ile birleştiği noktada kurulmuştur. Bender Brunei, Brunei Town veya Brunei olan eski adı 1970'te, eski devlet başkanı Paduka Seri Begavan Sultan III. Ömer Ali Seyfeddin'in (1950-1967) şerefine Bender Seri Begavan olarak değiştirilmiştir. Tarihi, bugünkü şehrin küçük bir bölümü üzerinde yer almış olan Kota Batu adlı eski bir kraliyet başşehrine uzanmaktadır. Kota Batu'nun kuruluş tarihi belli değilse de Filipin takımadalarının bazıları ile Borneo'nun büyük bir kısmını fethederek devleti imparatorluğa dönüştüren ve İslâm'ı bölgedeki birçok adaya yaymakla ün yapan Sultan Bolkiahi'nin (1473-1521) başşehri olduğu bilinmektedir XVII. yüzyılda başşehir, bazı politik ve stratejik sebeplerle, Kota Batu'dan Kampong Ayer (su köyü) denilen ve bugünkü şehrin bir banliyösünü teşkil eden yere taşındı ve XX. yüzyılın başlarına kadar bu bölgede kaldı. Şehrin ilk önce "Su Köyü" adıyla anılması'nın sebebi, Brunei nehri üzerine kurulmuş değişik bir yapıya sahip olmasıdır. Bölge sakinleri ev ve dükkânlarını nehir sularına çakılmış direkler üzerine kurmuşlardır. Bu yönüyle Bender Brunei Venedik'e benzetilmekte ve "Sular Şehri" olarak tanınmaktadır. Şehir halkı evlerini ancak XX. yüzyılın başlarında suların üzerinden kaldırarak nehrin kenarındaki topraklara inşa etmeye başladılar. İskân sahası planlı bir şekilde sular üzerinden karaya kaydırıldı ve böylece

II. Dünya Savaşı öncesinde Brunei nehrinin kuzey yakası üzerinde yeni bir şehir kurulmuş oldu; eski yerleşim bölgesi ise bu yeni şehrin bir banliyösü haline geldi.

Bender Brunei XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Borneo adasının en önemli şehri idi. XX. yüzyılın başlarında burayı ziyaret eden Avrupalı bir yazar, bu müslüman sultanlığın başşehrinin Türkiye'ye kadar uzanan bir şöhrete sahip olduğunu, İslâmiyet'i yaymak için İstanbul ve Arabistan'dan gelen bazı kişilerin bölgenin soylularını ziyaret ettiklerini, şehirde oturup zengin ve soylu ailelere mensup kadınlarla evlendiklerini ve sultanın meclislerine katıldıklarını söylemekte, böylece Brunei'in Osmanlı ve Arap İslâm tebliğcileriyle ilişki içinde olduğunu göstermektedir. Yazar Blundell de nesillerdir burada yaşayan Çinliler'in şehrin tüccarlarını oluşturduklarını belirtmektedir.

II. Dünya Savaşı sırasında Güneydoğu Asya'nın Japonlar tarafından istilâsıyla kısmen tahrip edilen Bender Brunei, savaş sonrasında ve özellikle yeni bir şehir planının yürürlüğe konduğu 1950'li yıllarda yeniden inşa edilmeye başlanmış ve 1980'lerde bugünkü şeklini almıştır. Bu yeni dönemin en önemli yapıları arasında, 1958'de resmen açılan altın kubeli Sultan Ömer Ali Seyfeddin Camii ile Diyanet İşleri Bakanlığı kompleksi zikredilebilir. Bender Seri Begavan'ın iş merkezi yaklaşık 450 × 400 metrelik bir alanı kaplamakta ve içinde bankalar, alışveriş merkezleri, belediye, hükümet, gümrük ve denizcilik işletmesi binaları ile nehir rıhtımı bulunmaktadır. Şehirde geçit resmi ve kutlama törenlerinin yapıldığı yer Taman Parkı'dır. Büyük binalar küçük bir alan içerisine sıkıştırılmak ye-

rine geniş bir sahaya yayılmıştır; aralarında kraliyet sarayı İstana Nurul İman ile kraliyet mezarlığının da yer aldığı birçok saray vardır. Brunei Dârüsselâm Sultanlığı'nın resmî dini olan İslâm'ı desteklemek gibi önemli bir rol oynayan Pusat Dakwah İslâmiye ise şehir merkezinin dışındadır. Şehirde ayrıca bir müze, bir stadyum, bir hastahane, bir havaalanı, bir üniversite ve Churchill Anıtı gibi birçok modern yapı bulunmakta ve önemli binalar Uzakdoğu, İslâm ve Batı mimari özelliklerini bir arada yansıtmaktadır. Şehir Tutong, Kebangsaan ve Muara otoyolları ile çevre bölgelere bağlanmıştır. Çoğunluğu müslüman olan şehir nüfusu 52.300'dür (1988 tah.).

BİBLİYOGRAFYA :

M. S. H. McArthur, *Report on the State of Brunei for the Year 1906*, Brunei 1907; J. F. Owen, *Report on the State of Brunei for the Year 1908*, Singapore 1910; H. Chevallier, *Annual Report on the State of Brunei 1910*, Singapore 1910; P. Blundell, *The City of Many Waters*, London 1923; E. E. F. Pretty, *Report on the State of Brunei 1925*, Singapore 1926; a.mlf., *Annual Report on Brunei for the Year 1950*, Singapore 1951; J. C. H. Barcroft, *Annual Report on Brunei for the Year 1951*, Singapore 1952; *Annual Report on the State of Brunei 1958*, Kuching Sarawak 1959; *Annual Report on the State of Brunei 1970*, Brunei 1970; Awang Mahmud Haji Bakyr, *Memperingati Penukaran Nama Bandar Brunei Menjadi Bandar Seri Begawan*, Brunei 1970; *Bandar Seri Begawan*, Brunei 1970; Lee Yong Leng, "The City of Many Waters", *Hemisphere*, VIII/6, Brunei 1964.

MUHAMMAD ABDUL JABBAR BEG

BENDERABBAS

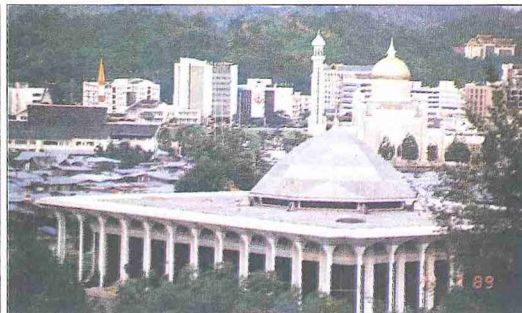
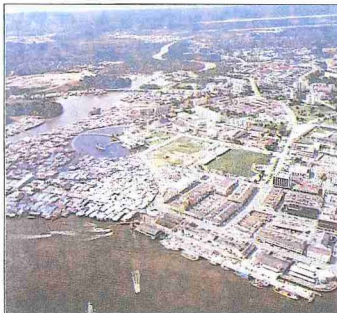
(بندر عباس)

İran'ın güneyinde bir liman şehri.

Hürmüz Boğazı'nda Basra körfezi ile Umman denizinin birleştiği kesimde, Kişm Larek ve Hürmüz adalarının karşısında yer alır. Hürmüzgân vilâyetinin (şehristan) yönetim merkezi olup 1986 sayımına göre nüfusu 201.642'dir.

Çevresindeki arazi kumluk ve verimsizdir. Sahil şeridinde bahçeler ve çalılıklar varsa da içeriye doğru gidildikçe kavurucu sıcakın etkisiyle yeşillik sona erer. Bölgenin en sıcak yeri olan Benderabbas'ta iklim ayrıca nemlidir; yaz aylarıyla kış ayları arasındaki sıcaklık farkı 7-8° C ve yıllık ortalama sıcaklık da 25° C civarındadır. Şehirde yaşayanlar yaz aylarında serinlemek amacıyla yüksek yerlere çıkarlar. Nüfusun çoğunluğunu Araplar ve İranlılar meydana getirirse de Hintli ve Pakistanlılar'a da rastlanır.

Bender Seri Begavan'ın havadan görünüşü ve Sultan Ömer Ali Seyfeddin Camii - Brunei Dârüsselâm

İran İslâm Cumhuriyeti'nin dışarıya açılan önemli kapılarından biri olan Benderabbas'ın kuzeydeki Kirman, Lâr, Bam ve Saîdâbâd'dan gelen ticaret yollarının denize ulaştıkları yerde bulunması, dış ticaret ve ulaşım alanındaki önemini artırmaktadır. Şehrin kurulduğu yerde denizin sığ ve limanın kifayetsiz oluşu gelişmesini olumsuz yönde etkilemiştir. Son yıllarda büyük bir limanın yapımına başlanmışsa da İran-İrak savaşı sebebiyle bitirilememiştir. Petrol ve tarım ürünlerinin ihracatında önemli rol oynayan Benderabbas'ta tekstil ve konservecilik alanında sanayi tesisleri bulunmaktadır. Ulaşım ve ticarete olduğu gibi balıkçılıkta da önemli bir yere sahiptir. Savaşta stratejik değeri iyice artan Hürmüz Boğazı'na hâkim olması ve Basra körfezine petrol tankerlerinin girmelerinin zorluğu dolayısıyla petrol ihracatında ve ithalat alanında Benderabbas'ın ticarî ve stratejik önemi artmıştır. İran buraya yerleştirdiği füzelerle Hürmüz Boğazı'ndaki deniz trafiğine hâkim olmaya çalışmaktadır.

Şah Abbas tarafından Benderabbas kurulmadan önce bölgenin en önemli şehri ve Fars eyaletinin merkezi, denizden içeride olan Hürmüz idi. XIV. yüzyılda bölgede yaşayanlar, kuzeyden ve doğudan gelen Moğol akınları üzerine hükümdarları Kutbüddin Tehemten'le birlikte denizdeki Cerûn adasına göç ettiler ve burada Hürmüz adıyla yeni bir şehir kurdular. Kirman, Sistan ve Horasan'ın denize açılan kapısı durumundaki eski Hürmüz önemini yitirirken Cerûn adasında kurulan yeni Hürmüz hızla gelişerek kısa zamanda milletlerarası ticaret merkezlerinden biri haline geldi. XIV. yüzyılda burayı ziyaret etmiş olan İbn Battûta şeker kamışı ile hurma ağaç-

larının bolluğuna, ticaretin gelişmiş olduğuna, Hint ve Sind'den gelen tüccarların bulunduğuna işaret ederken 1472 yılında Hürmüz'ü ziyaret eden Rus seyyahı A. Nikitin de buranın dünyanın çeşitli yerlerinden gelen tüccarların toplandığı bir ticaret merkezi olduğunu belirtir.

Benderabbas'ın nüvesini, Cerûn adasındaki yeni Hürmüz'ün karşı kıyısında karaya çıkış için kurulan Batılılar'ın Gombroon veya Gamru dedikleri küçük Gamrûn İskeleyi teşkil etmiştir. 1514 yılında Albuquerque'in kumandasındaki Portekizliler Hürmüz'ü ve kıyadaki Gamrûn İskeleyi'ni ele geçirdiler. Bir asır Portekizliler'in elinde kalan ve bu süre içinde milletlerarası ticarete önemli bir yere sahip olan Hürmüz ve Gamrûn, Şah I. Abbas zamanında İngiliz-İran ittifakıyla geri alındı (1622). Şiraz Valisi İmam Kulî Han ile İngiliz kaptan Blyth ve Veddell arasında yapılan antlaşmaya göre burada yaşayan hristiyanlar İngiltere'nin himayesinde olacaklar, İngiliz tüccarlardan gümrük alınmayacak ve Gamrûn'dan ülkeye giriş yapan mallardan alınan gümrüğün yarısı İngiltere'nin olacaktı. Portekizliler'in devamlı tâciz ettikleri ve buna karşılık İngiliz savaş gemilerinin koruduğu Gamrûn'a mallar genellikle Hindistan'dan geliyor ve İran içlerine, Türkiye, Avrupa ve başka yerlere gönderiliyordu. Burada ithalat ve ihracatla meşgul olanlar daha çok İran'da oturan Ermeni, Hintli ve İranlılar'dı. Türk, Arap, Rus, Polonyalı ve diğer ülkelerden gelen pek çok tüccar da buraya uğruyordu.

Şah Abbas İngilizler'in yardımı ile Hürmüz'ü geri alınca burayı tamamen yıktırdı. Bunun üzerine kıyadaki Gamrûn, kısa zamanda milletlerarası ticaret ve ulaşım alanında Hürmüz'ün yerini aldı; burada yeni yapılar, gümrük binaları ve depolar inşa edildi.

XVII. yüzyılda sömürgeci milletlerin çatışma alanı haline gelen Gamrûn'dan Portekizliler kovulurken çeşitli imtiyazlar elde eden İngilizler'in yanı sıra Hollandalılar ve Fransızlar da buraya yerleştiler. Özellikle İngilizler'le Hollandalılar burada acenteler açtılar ve antrepolar kurdular. Şehir bu asırda âdeti bir milletlerarası serbest ticaret bölgesi haline geldi. Kısa zamanda büyük bir gelişme gösteren Gamrûn'a Şah Abbas, Benderabbas (Abbas iskeleyi) adını verdi ve şehir bundan sonra hep bu yeni adıyla anıldı. Şah Abbas'tan sonra Benderabbas eski gelişmesini sürdürmedi ve önemi azaldı. Bir asır sonra Nâdir Şah'ın kurduğu Benderbûsîr buraya rakip oldu ve

ticaret faaliyetleri bu yeni liman şehrine kaydı. 1793'te Benderabbas ve civarını Maskat imamı Seyyid Sultan b. Ahmed satın aldı. 1854 yılında İranlılar'ın şehri işgal etmeleri üzerine 1856'da Maskat ve Uman imamı Saîd b. Sultan ile yapılan antlaşmayla buranın idaresi yirmi yıllık bir süre için yine Maskat imama bırakıldı; ancak imam her yıl belli miktarda vergi, **pîşkeş*** ve hediye verecekti. Antlaşmanın bitiminde şehir İran'ın egemenliğine geçti (1876).

XX. yüzyılın başında sömürgecilik döneminden kalan depo yıkıntılarının bulunduğu bir kasaba görünümünde olan Benderabbas İran'da petrol üretim ve ihracatının artması ile birlikte giderek önem kazanmaya başladı. Şehiri İran içlerine bağlayacak modern yollar inşa edildi ve su sıkıntısını gidermek için uzaktan su getirildi. Şehirde modern caddeler inşa edildi; küçük imalathaneler ve balıkçılık sektörüne yönelik konserve fabrikaları kuruldu.

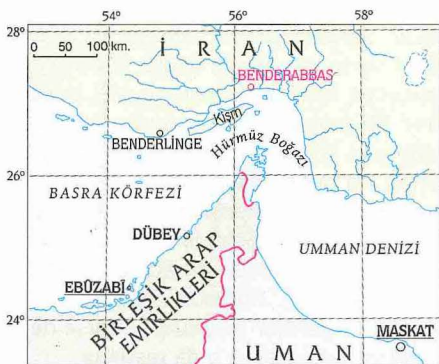
BİBLİYOGRAFYA :

Dellû'l-Hâlic (Târih), II, 663, 716; R. Furon, *la Perse*, Paris 1938, s. 134-135; G. Le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, London 1968, s. 318-319; M. H. Ganji, "Climate", *CHlr.*, I, 225-226; I. P. Petrushevsky, "The Socio-Economic Condition of Iran under the İl-Khans", a.e., V, 506-507; H. R. Roemer, "The Safavid Period", a.e., VI, 297; L. Lockhart, "European Contacts with Persia 1350-1736", a.e., VI, 393; a.mlf., "Bandar 'Abbās", *El²* (Fr.), I, 1044-1045; a.mlf., "Hurmuz", *El²* (Fr.), III, 605-606; Hasan-e Fasâ'i's, *History of Persia under Qâjâr Rule*, New York 1972, s. 313-318; J. B. Tavernier, *Les six Voyages de Turquie et de Perse*, Paris 1981, II, 336-350; *Géographie d'Aboulféda*, I, CDXXXIII; II/2, s. 104; *Kâmûsü'l-a'lâm*, III, 1358-1359; *TA*, VI, 107; Cl. Huart, "Abbas I", *IA*, I, 9; M. Streck, "Bender - Abbas" *IA*, II, 515-517; X. De Planhol, "Bandar-e Abbās(I)", *EIr.*, III, 685-687.

DAVUT DURSUN

Benderabbas

BENDİR

Dinî mûsiki icrasında kullanılan, bender ve mazhar diye de anılan büyük boyda zilsiz def (bk. DEF).

BENEFŞE

Yunanistan'da Mora yarımadasının doğu ucunda yer alan Monemvasia'ya Osmanlı hâkimiyeti sırasında Türkler'in verdikleri ad.

Osmanlı döneminde önemli bir askerî üs ve kalabalık bir merkez iken bugün küçük bir köy haline gelen Benefşe (Menekşe), Mora yarımadasının parmak şek-